

KROATIZMI V JEZIKU PRIDIGARJA JOŽEFA HORVATA

Prispevek obravnava jezik šestnajstih pridig iz leta 1905, ki so nastale v Župniji Črenšovci izpod peresa Jožefa Horvata, takratnega tamkajšnjega kaplana (1905–1912), po izvoru gradiščanskega Hrvata iz Velike Narde. Gre za njegove prve pridige, ki jih je pisal oz. skušal pisati v prekmurskem (knjižnem) jeziku, v njih pa se v veliki meri kažejo elementi njegovega maternega jezika, tj. gradiščanske hrvaščine, ki temelji na čakavski hrvaščini, vendar ima tudi štokavske in kajkavske poteze. Jezik je analiziran na glasoslovni, oblikoslovni in besedni ravni, pri čemer se osredinjam na tiste elemente, ki niso skupni prekmurskemu in hrvaškemu jezikovnemu prostoru.

Ključne besede: gradiščanskohrvaški jezik, gradiščanski Hrvati, Štoji, štokavščina, čakavščina, kajkavščina, prekmurščina, pridigar Jožef Horvat, Črenšovci, jezikovna analiza, kroatizmi

1 Uvod¹

V preteklih stoletjih so v Prekmurje iz že dobro znanih zgodovinskih razlogov (Novak 1972: 95; Zelko 1972: 10–11) prihajali duhovniki iz Hrvaške, v cerkvah pa so bili dolgo v rabi kajkavski lekcionarji, zaradi česar je v prekmurskih nabožnih besedilih najti številne hrvaške jezikovne prvine. Novak (1972: 95) navaja, da so hrvaški in domači duhovniki v času pripadnosti dolnjih prekmurskih župnij zagrebški nadškofiji »docela prepojili verski, cerkveni – in s tem tudi ostali ljudski – jezik s kajkavskimi besedami in oblikami«. Nekatere kajkavske besede so se po njegovem mnenju v Prekmurju tako udomačile, da so jih pisci vzeli za svoje

¹ Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156 (*Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine* – vodja programa prof. dr. Marko Jesenšek), ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

oz. jih niso več občutili kot tujih; tako se za marsikatero ne ve natančno, ali je bila prej prekmurska ali kajkavska. Kajkavščina in prekmurščina sicer kot različna južnoslovenska jezika »imata skupno panonsko bazo, zato je med njima veliko stičnega« (Jesenšek 2013: 25).

Tudi v črenšovski župniji² se je zvrstilo kar nekaj hrvaških duhovnikov, denimo Jakob Sabar iz Hrvatskega Židana (Horvátzsidány; žup. 1859–1863), Marko Kovačič iz Hrastovice (Harasztifalu; žup. 1864–1877), Boltižar Vugrinčič iz Sv. Jurja v Medžimurju (žup. 1878–1914), v obdobju od 16. marca 1905 do 29. februarja 1912 pa je tam kaplanoval Jožef Horvat, ki je bil nedavno prepoznan kot avtor 531 rokopisnih pridig,³ od tega 528 prekmurskih in 3 madžarskih (Horvat 2020: 61). Po rodu je bil gradiščanski Hrvat⁴ iz Velike Narde (Nagynarda) na Ogrskem, ki je del južnega Gradišča, h kateremu uvrščamo še naselja Mala Narda (Kisnarda),⁵ Petrovo Selo (Szentpéterfa), Gornji Čatar (Felsőcsatár) in Hrvatske Šice (Horvátlövő) (Lončarević 1983: 379). Lončarić (2012: 1) omenjeno skupino naselij in govorov imenuje *Štoji*.⁶ Gre za govore, ki imajo za vprašalni zaimsek 'kaj' *što*. Neweklowsky (2008)⁷ Štoje uvršča med čakavce, saj imajo v narečju vse pomembnejše čakavske značilnosti z izjemo zaimka *što*; za Lončarića in Šojata (1980: 312) so to štokavsko-čakavski prehodni govori, Lisac (2009: 79) pa je govore omenjenih naselij natančneje uvrstil pod južnočakavsko narečje, katerega glavna značilnost je ikavski refleks jata.

² Vasi Črenšovci, Trnje, Žižki ter Dolnja, Srednja in Gornja Bistrica, ki danes spadajo pod Župnijo Črenšovci, so bile prvotno del pražupnije Turnišče. V drugi polovici 18. stoletja so bile tri Bistrice pridružene novoustanovljeni beltinski župniji (1760), ob ustanovitvi Župnije Črenšovci l. 1807 (Zelko 1996: 293) pa so pripadle le-tej. Cerkenoupravno je črenšovska župnija (takrat še pod turniško) skupaj z ostalimi župnijami dolnjega Prekmurja (Dolnja Lendava, Dobrovnik, Bogojina in od 1760 Beltinci) več stoletij pripadala zagrebški škofiji (1094–1777), medtem ko so bile župnije gornjega Prekmurja del giurske škofije s središčem v Gyóru. Ob ustanovitvi sombotelske škofije l. 1777 so bile tako župnije gornjega kot dolnjega Prekmurja ponovno združene v isto cerkenoupravno enoto. Po pričevanju Ivana Zelka (1996: 294) je bila črenšovska župnija kljub madžarski oblasti zmeraj slovensko zavedna, zlasti zaradi vpliva narodnega buditelja Jožefa Klekla st., ki je tam kaplanoval in kasneje preživel pokoj.

³ Več o raziskovanju, ki je bilo opravljeno v namen odkritja avtorja prekmurskih pridig iz zapuščine Andreja Berdena, gl. Horvat (2021: 89–92).

⁴ Termin »Gradišče« oz. »Burgenland« se je prvič pojavil leta 1921 kot ime za novonastalo avstrijsko pokrajino, izraz »gradiščanskohrvaški« pa se je v jezikoslovju udomačil šele v 2. polovici 20. stoletja. Gre za idiom, ki se je razvil iz severozahodnih hrvaških narečij 15.–17. stoletja. V širšem smislu naziv *gradiščanski Hrvati* zajema Hrvate z območja Avstrije (55 naselij v Gradišču), Zahodne Madžarske (19 naselij) in južne Slovaške (6 naselij). Znatno število gradiščanskih Hrvatov živi še na Dunaju (približno 19.000) in okrog 1000 na Češkem (Kinda-Berlaković 2011: 377). V novi domovini so si gradiščanski Hrvati ustvarili lastno kulturno dediščino, pismenost, literaturo, šolstvo, znanost, knjižni jezik, tradicijo in vero (*Hrvatska enciklopedija*, na spletu). O odnosih med prekmurskimi Slovenci in gradiščanskimi Hrvati gl. Kuzmič (*Vezi med Gradiščanskim in Prekmurjem*, na spletu). Za pričujoči prispevek je relevanten naslednji citat: »Slovenska jezikovna osnova je botrovala, da je sombotelska škofija po zgledu zagrebške nastavljala na Gradiščanskem prekmurske duhovnike, v Prekmurju pa tudi duhovnike z Gradiščanskega, ki so bili znani kot „beli Hrvati“.« (Kuzmič, *Vezi med Gradiščanskim in Prekmurjem*).

⁵ Mala in Velika Narda sta se združili leta 1950 (Horváth 2002: 200).

⁶ Neweklowsky dvomi o pripadnosti Hrvatskih Šic in Petrovega Sela govoru Štojev (Lončarić 2012: 4).

⁷ Spletni vir: *Gradiščansko-hrvatski jezik kao sistem*.

Gradiščanska hrvaščina ni enoten jezik. V nekaterih pogledih je zelo podobna slovenščini, kar so ugotavljali že starejši pisci.⁸ Hamm (1974: 49) zagovarja tezo, da je genetično izpeljana iz severozahodnih hrvaških narečij 15.–17. stoletja (čakavščine, kajkavščine, čakavsko-kajkavskega narečja, štokavščine). Najbolj zastopano narečje med gradiščanskimi Hrvati je čakavsko, ki z nekaj štokavskimi in kajkavskimi potezami ter s tujejezičnimi vplivi, zlasti nemščino in madžarščino, predstavlja osnovo njihovega knjižnega jezika že od 16. stoletja naprej (Šojat 1980: 305).⁹ V 17. in 18. stoletju se je gradiščanskohrvaški knjižni jezik začel naslanjati na kajkavsko nabožno književnost, kar je najbolj izraženo v leksiki pa tudi v skladnji in oblikoslovju (Kinda-Berlaković 2011: 379).

Omenjena dejstva moramo upoštevati pri analizi jezika Jožefa Horvata, sprva neveščega uporabnika pisne (in govorne) prekmurščine,¹⁰ ki si je vse obdobje kaplanovanja v črenšovski župniji prizadeval, da faranom nudi božjo besedo v njihovem domačem jeziku. Analizirala sem šestnajst njegovih pridig, ki so nastale v letu 1905, ko je prišel z Ogrskega kaplanovat v Župnijo Črenšovci, kjer se (je) govori(lo) dólinsko prekmursko narečje.¹¹ Trinajst pridig je popolnih, zapisanih na povprečno sedmih straneh,¹² tri so nepopolne (od tega so vse nedatirane, a brez dvoma nastale v letu 1905): ena obsega tri strani (oznaka NPr7), druga 4,5 strani (oznaka NPr1), tretja obsega le pol strani v prekmurščini, na drugi strani pole pa se nadaljuje v madžarščini – oznaka NPr5). Jezik je analiziran na glasoslovni, oblikoslovni in besedni ravni. Vse jezikovne značilnosti so podkrepljene z zgledi iz pridig, pri čemer so z DPa označene pridige, ki jih je datiral avtor, z NPr pa tiste, katerih datacijo sem rekonstruirala avtorica članka. Mesto, kjer je bil najden posamezni primer, je označeno z oznako pridige, za vejico pa stoji številka strani pridižne pole, npr.: NPr1, 4 = nedatirana pridiga 1 (datacija je rekonstruirana), stran 4. Več podatkov o analiziranih pridigah prikazuje tabela na naslednji strani.

⁸ Npr. Matija Slavič (1924: 2) je v časopisu *Amerikanszki Szlovenecsov glász* dejal: »Nyihov jezik je szpodobnejši, po mojem mnejnyi, szlovenscsini, kak horvatscsini; ali szamí sze racsunajo k-Horvátom, tak ji imentjejo officialno.«

⁹ V različnih zgodovinskih obdobjih je mogoče v eni diaspori uresničiti več knjižnih jezikov. Hrvati so se denimo izražali v jeziku, kakršnega najdemo v stari čakavski, štokavski, ijekavski in ikavski ter kajkavski književnosti, tudi v tistem, ki se uresničuje v gradiščanskohrvaški književnosti (Šojat 1980: 308).

¹⁰ Pred prihodom v Črenšovce je opravljal kaplansko službo le v Szepetneku na Madžarskem, zato izkušenj s prekmurščino ni imel – gotovo pa jo je slišal na sombotelski kraljevi katoliški gimnaziji, ki jo je obiskoval v obdobju 1892–1900, saj so bili po podatkih gimnazijskih letopisov, hranjenih v sombotelskem škofijskem arhivu (SZEL), v njegovem razredu tudi 3 »Vendi«, torej študentje prekmurskega porekla. Več podatkov o Horvatovem kasnejšem delovanju navaja Horvat (2022: 99–102).

¹¹ Opis glasoslovja govora Črenšovcev je podala Mihaela Koletnik (2008: 13–16).

¹² Velikost ene strani znaša 21 cm x 17 cm (Horvat 2020: 52).

Oznaka	Datum ¹³	Kraj branja pridige, če je naveden	Praznik/maša	Svetopisemski citat ¹⁴	Opomba
NPr1	20. 4.		Veliki četrtek	/	Nepopolna pridiga, manjka začetni del. Nedatirana.
DPa2	21. 4.	Črenšovci	Veliki petek	Prvo Petrovo pismo 1,18	
NPr3	24. 4.	Črenšovci	Velikonočni ponedeljek	Luka 24,29	Nedatirana.
DPa4	28. 5.	Črenšovci	5. nedelja po Veliki noči	Janez 16,23	
NPr5	13. 6.		Proščenje sv. Antona Padovanskega	Prvo pismo Korinčanom 4,9	Nedatirana. Pol strani pridige v prekmurščini, nadaljevanje v madžarščini.
DPa6	13. 6.	Turnišče	Proščenje sv. Antona Padovanskega	Prvo pismo Korinčanom 4,9	
NPr7	27. 8.		11. nedelja po binkošti	Marko 7,34	Nedatirana, nepopolna.
DPa8	27. 8.		11. nedelja po binkošti	Prvo pismo Korinčanom 2,9	Letnica in priložnost sta zapisani s svinčnikom.
DPa9	12. 9.	Črenšovci	Praznik Marijinega imena	Pregovori 8,20–21	
DPa10	5. 11.	Črenšovci	21. nedelja po binkošti	Matej 18,27	
DPa11	12. 11.	Črenšovci	Praznik posvetitve cerkve (22. nedelja po binkošti)	Prva Mojzesova knjiga 28,17	
DPa12	19. 11.	Črenšovci	23. nedelja po binkošti	Filipljanom 3,18–19	
DPa13	3. 12.	Črenšovci	1. adventna nedelja	Luka 21,26–27	
DPa14	3. 12.	Črenšovci	1. adventna nedelja, popoldan	Razodetje 3,20	
DPa15	17. 12.	Črenšovci	3. adventna nedelja	Janez 1,23	
DPa16	25. 12.	Črenšovci	Božič	Luka 2,7	

Tabela 1: Osnovni podatki o analiziranih pridigah in njihove oznake

¹³ Za pomoč pri datiranju pridig in ugotavljanju avtorstva se iskreno zahvaljujem pokojnemu mariborskemu pomožnemu škofu msgr. dr. Jožefu Smeju.

¹⁴ Pridige so običajno opremljene s svetopisemskim citatom in navedbo njegovega mesta v Svetem pismu (Horvat 2020: 52), saj so vsebinsko vezane na določen evangelijski ali svetopisemski odlomek.

Črkopis v pridigah je madžarski oz. prekmurski,¹⁵ po Jesenšku (2018: 17) prekmurica: <cz> = /c/, <cs> = /č/, <ly> = /lj/, <ny> = /nj/, <sz> = s, <s> = /š/, <zs> = /ž/.

2 Glasoslovje

2.1 Samoglasniki

Ikavski refleks jata: *jil* 'jedel' (NPr1, 1); *ricsi* Imn (DPa2, 1, 4), *zetimi ricsi* Omn (DPa2, 2), *Bozsju rics* Ted (DPa2, 2) – *rics* je Horvat v naštetih sklonih z *i*-jem zapisoval samo v 2. pridigi, nadalje dosledno z *e* (v 4. pridigi (DPa4, 1) je 2-krat še zaslediti popravek *ricsi* v *recsi*); *szvitloszt* (NPr3, 2), *lejši pizsmi* Tmn (popravil v *lejše pejszme*; DPa6, 4); *pizsmi szpejvajocs* Tmn (DPa9, 4; v DPa11, 8 že *pejszme*); *od szí dob* Rmn 'vseh' (NPr1, 4); *od Nyegovi vszi csinov* Rmn (DPa10, 3); *ki je meszto vszi apostolov Jézusa za Színá Bózsęa vadliúvao* (DPa10, 7); *vszim* Dmn (DPa8, 3; NPr7, 2; DPa13, 3); *z vszimi* Omn (DPa13, 5); *ztim* 's tem' (DPa4, 2; DPa12, 4); *Na zadnye sze k-vszim obrné* (popravil v *k-vszem*; DPa8, 1); *med vszin sztvoréjnyen* (DPa2, 2); *najlipsa* (DPa2, 2), *najlipse* (DPa8, 6); *bili (gvant)* (DPa2, 2); *mriti* 'umreti' (DPa2, 3, 5; DPa8, 2, 3; DPa9, 2; v DPa8, 2 popravil v *mrejši*, kakor je dosledno od 10. pridige dalje); *minyati* (DPa2, 5); *szpiva* 'poje' (DPa4, 5); *sze od dobricsinyev szviti* (DPa8, 5; popravil v *szvejši*); *miszto* (DPa2, 3 v pomenu 'namesto'; v NPr3, 1 in DPa9, 4 'mesto'); *odjimle grejhe szvejša* 'odjemlje' (DPa9, 1); *je nej szmio* 'ni smel' (DPa12, 5); *stili* 'hoteli' (DPa13, 2, 6); *ne szmimo* (DPa14, 6); *bi szido* 'sedel' (DPa16, 5); *vrime odide* 'čas' (DPa9, 4); *Olivetanszki brig, brigi* (DPa10, 5, 6; v DPa15, 4 *brigi* popravljeno v *bregi*); *sznig* (DPa14, 1); *kriposzt* (NPr7, 2); *szvitli dén* (DPa9, 4); *bilon gvanti* Med (DPa10, 9; DPa13, 5); *vu szvitszkom deli* (DPa11, 8); *na livo roko; na livoj roki* (DPa13, 5); *tak bila nasztane* 'bela' (DPa14, 1); *do nimi sztvári* 'nemih' (DPa15, 3); *dvi* 'dve' (DPa6, 6; DPa12, 1; DPa14, 3); *pod dvimi* (DPa12, 1) – tudi *a*-jevski refleks: *Gde szo vküp dvama ali trimi vu nyihovon iméni* (DPa4, 6). Sicer pa za jat prevladujejo refleksi *ej* (npr. *dejte, tejlon, nevrejšno, szvejši, prejši*), *e* (npr. *telovnoszt, na levoj, celoj, szvet*) in *é* (npr. *dévle, vövlékeo, je méla, odszékane*). V prekmurščini se je »s/talno dolgi é (staro- in novocirkumflektirani, novoakutirani in sekundarno akcentuirani v tipu *zvézda*) razvil v dvoglasnik« (Ramovš 1935: 184), v nenaglašenihih pozicijah pa v *i* (npr. *divica*). Za primer nenaglašene *i* iz jata navajam: *je vu szerczi Jezusa gorila* (DPa6, 6; Horvat popravil v *gorela*).

Refleks a za polglasnik je značilen za jezik gradišćanskih Hrvatov (Šojat 1980: 313; Neweklowsky 2008; Kinda-Berlaković 2011: 379). V naglašeni poziciji: *tajdan* 'teden' (DPa2, 4; DPa4, 1, 4); *tamano* 'temno' (DPa2, 1); *zemaalyszki/-a/-o/-imi* (NPr3, 6; DPa4, 3, 4, 5; DPa12, 1); *vasz szvejš* 'ves' (DPa2, 4; DPa12, 2; DPa13, 4, 7; DPa16, 1, 2), *vasz kvar* (DPa2, 4); v nenaglašeni poziciji: *polag* 'poleg' (NPr3, 2 – spremenil v *poleg*; NPr3, 3); *konacz* (NPr3, 4, 5; v nadaljevanju *konec(z)*), *rózsni vénacz* (DPa6, 7; spremenil v *venecz*); *fundamenat* (DPa6, 4; popravil v

¹⁵ Poimenovanje *prekmurski črkopis* je predlagal Előd Dudás (2012: 149).

fundamentum), *mladénacz* (DPa8, 1), *najam* (NPr1, 4; DPa6, 3; DPa9, 7; DPa12, 3); *szpodoban* (NPr3, 1); *csemeran* (DPa11, 6); *zadohvolan* (NPr5, 7). Redka izjema je npr. prislov *denas*, iz katerega je izpeljan pridevnik *denašnji*, ki ga je zapisoval tudi Horvat (18-krat v 1905).

Refleks u za o (< ɔ) je skupen štokavcem in gradiščanskim čakavcem (Neweklowsky 2008a: 51): *duga na firmamenti* 'mavrica' (DPa2, 2); *zubi skripanye* Rmn (DPa8, 6); *sztupi* 3. os. ed. (NPr1, 1; DPa4, 5); *nuter* (NPr3, 4; DPa4, 4; DPa8, 1); *sze more tuzsiti* (NPr1, 1, 3), *nyoj potuzsi* (NPr1, 2), *sze Bóg tuzsi*¹⁶ (DPa13, 2), *tuzsite sze* (DPa14, 1), *sze je tuzso* (DPa16, 4); *razlücsiti*¹⁷ *scse* 'razločiti' (DPa13, 5). **Refleks u za novoakutirani o:** *pri szvétom grubi* (DPa2, 5; u naknadno spremenil v o); *mudre* Ted (NPr3, 2).

Opazno je nepoznavanje **rabe prekmurskega glasu ü in hrvaškega u**. Kjer je namreč predviden *ü*, Horvat zapiše *u* (*zgubila* (DPa2, 5), *bicsüivamo*¹⁸ (NPr1, 1), *Vu drugom* (DPa4, 3), *Plug* (DPa4, 5), *vuzsgala* (DPa15, 8)), in obratno, namesto pričakovanega *u* se pojavlja *ü* (*sze tak tüzsi more tuzsiti* (NPr1, 1), *dügo* (DPa4, 3), *zdignütim* (DPa4, 5 – pravilno pkm. je sicer *zdignjenim/-n*), *vüu* – predl. 'v' (DPa6, 7)). Preglas na *u* avtor umešča tudi v hrvaško besedje, za katero sprva še ne pozna prekmurskih ustreznice: *düracsega* 'trajajočega' (DPa2, 4), *düra* 'traja' (DPa2, 5), *razlücsiti* (DPa13, 5).

2.2 Soglasniki

Premena končnega -m v -n¹⁹ v orodniku ednine samostalnikov:

- **moškega spola:** *z necsisztocse grejhon* (NPr1, 1); *z szakse felé grejhon* (NPr1, 2); *padajócsin krühon* (NPr1, 3); *Szinon* (NPr3, 6); *nad szíromakon* (DPa6, 3); *z-poszton* (DPa6, 5); *pod szvojin gvanton* (DPa6, 5); *za tvojin Odküpitelon* (DPa6, 6); *z-szvojin Zvelicsitelon* (DPa6, 6); *z-szlakejsim glászon* (DPa8, 3); *z-szvojin angelon csuváron* (DPa8, 3); *pred trónon* (DPa8, 6); *Z-kaksin skérin*²⁰ (DPa9, 3); *pred nyénin kejpón ali oltaron* (DPa9, 5) *z-intereson* (DPa10, 1); *z-Ocson pa Szv. Dühon* (DPa10, 2; DPa11, 3, 5; DPa16, 4); *pred Nyegovim namesztnikon* (DPa10, 2); *z-onim trüdon* (DPa10, 2); *z-küson* (DPa10, 5); *z-Jezuson* (DPa10, 7); *z-miloszerdnim poglédon* (DPa10, 7, 8); *pred trónuson* (DPa10, 9); *pred Bogon i Agnyeczon* (DPa10, 9); *z-Jakob patriarkon* (DPa11, 1); *pod*

¹⁶ Glagol *tužiti se* 'pritoževati se, objokovati' najdemo tudi v Juričičevi *Postilli* iz 1578 (*Fran*; pomen preverjen v *Ponsu*), ki so jo v prekmurskih cerkvah po Košičevih navedbah uporabljali do 18. stoletja (Jesenšek 2013: 218).

¹⁷ *U* je prilagojen prekmurskemu glasoslovju (> *ü*).

¹⁸ Kar je prečrtano v zgledih, je prečrtano tudi v izvirnem besedilu.

¹⁹ Vsi primeri niso navedeni, saj gre za pogost pojav, značilen tudi za prekmurščino. Starejši prekmurski pisci so ga po vzoru kajkavskih knjig zapisovali kot *-m* (Novak 1972: 95–103).

²⁰ V samostalniku, ki je sicer ženskega spola, spremljamo pojav maskulinizacije.

krüha i vina kejpon (DPa11, 3); *z-velikin sztrahon* (DPa11, 4); *pred tvojin Bogon* (DPa11, 4); *pred tisztin cslovekon* (DPa11, 4); *zétin grehsnikon* (DPa11, 6); *z-szmertnim grehon* (DPa12, 1); *z-potopon*; *z-gorucsin descson* (DPa12, 5); *z-velikin szramon* (DPa12, 5); *pod kejpon* (DPa12, 5); *z-krotkin glaszon* (DPa12, 6); *pred tvojim szodnim trónuson* (DPa13, 2); *pred satanon*, *pred Lucziferon* (DPa13, 2); *pred vszem szvejton* (DPa13, 4; DPa13, 8); *z-Bógon* (DPa13, 7; DPa13, 8); *z-szerditin glaszon* (DPa13, 8); *z-grehon* (DPa15, 4); *pred cslovekon* (DPa16, 1); *pred bózsin szinekon* (DPa16, 3); *z-krizson* (DPa16, 7); *z-betegon* (DPa16, 7); *pred Jézuson* (DPa16, 8); *vendar z-szmertnim grejhon* (NPr1, 2); *pred grehsnikom* (NPr1, 4); *z-Bogom* (DPa2, 1; DPa11, 2; DPa16, 4); *zgrejhon* (DPa2, 3); *pod krüha kejpom* (NPr3, 3); *bodócsin Jezusom* (NPr3, 3); *z Jezusom* (NPr3, 6); *pred Bogom* (DPa4, 1); *pred szinom Bozsjim* (DPa4, 3); *z-poszebnim talom* (DPa6, 2; DPa10, 7; DPa11, 2); *za Jezusom* (DPa6, 5); *cslovekom* (DPa6, 6; NPr7, 3; DPa16, 3, 4, 5); *pred Bogom* (DPa9, 6; DPa11, 5); *nad onim szlugom* (DPa10, 1); *z-meszon punim loneczom* (DPa15, 5);

- **srednjega spola:** *szvojin Bozsansztvon*, *szvojin cslovecsansztvon* (NPr1, 1); *z piansztvon* (NPr1, 1); *med telikin bantüvanyen* (NPr1, 2); *z mojin tejlom* (NPr1, 3); *pozsalüvanyen* (NPr1, 4); *z-csisztin szerczon* (NPr1, 4); *Z-üpanyen* (NPr1, 4); *med vszin sztvorényen* (DPa2, 2); *z-nasim narodjényen* (NPr3, 1); *zvojm gorisztanyényen* (NPr3, 2); *vcsinyényen naimre zderzsanyen* (NPr3, 4); *po potüvanyen* (NPr3, 6); *zdignyenom szerczon* (DPa4, 5); *z veksin üpanyem* (DPa4, 6); *z pobózsni ponasanyen* (DPa4, 6); *z-czejlim szerczon* (DPa6, 2); *z-tejlom* (DPa6, 6); *z tisztin blaton* (NPr7, 1); *z-veszéljon* (DPa8, 6; DPa16, 1) *z-üpanyen* (DPa9, 3); *z-priszéganyen* (DPa10, 2); *szvojin tejlom* (DPa11, 3); *z-grehsnim zsvlénýon* (DPa12, 2); *z-velikin radüvanyon* (DPa12, 3); *z-tejlom* (DPa13, 4); *z-grehsnim zsvlénýon* (DPa14, 1); *med ogovarjanyen*, *med ogrizavanyen* (DPa15, 8); *z radüvanyen* (DPa16, 1); *z-ternýen* (DPa16, 5); *z-szvojin na szvejt narodjényén* (DPa16, 8); *vendar z szvojm szvétim tejlom* (NPr1, 1); *zterplyényem* (DPa2, 2); *z-djanyom* (DPa6, 7); *z-pominyavanyom* (DPa6, 8); *z-velkin veszéljonm* (DPa8, 3); *zderzsavanyom* (DPa8, 5, 6);
- **ženskega spola:** *z-najvécsom nezahvalnostjon* (NPr1, 1); *z-takson nezahvalnosztjon* (NPr1, 3); *z-pokoron* (NPr1, 4); *z-Bózsom ricsón* (DPa2, 3); *pod predgon* (NPr3, 3); *Zcslovicsanszkon mocsón* (NPr3, 5); *z Bozsom pomocson*, *z Bozsom miloscson* (NPr3, 5; v DPa6, 8 in DPa9, 3 sprememba v živo narečno obliko *z-Bózsom miloscsov*); *Z-Pomocson*, *zmiloscson Bozsom* (NPr3, 6); *Pred szakson csüdon* (DPa4, 2); *szvojón példom pa szvojón zapovedon* (DPa4, 4); *Z proceszion* (DPa4, 5); *pod zemlon* (DPa4, 5); *z pokoron* (DPa4, 6); *z-Bozson pomocson* (DPa6, 2); *z-molitvon* (DPa6, 5); *z-kakson neszrecson* (DPa6, 5); *z szvojón rodbinon* (DPa8, 5); *z-glavon* (DPa10, 8); *z-szpovedon* (DPa10, 9); *pod szvéton meson* (DPa11, 3); *Pod zasztavon* (DPa12, 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8); *z-velikon*

zsalosztjon (DPa12, 5); *z-Nyegovon pomocson* (DPa12, 7); *pred materon* (DPa12, 8); *pred vecserniczon* (DPa13, 2); *z-düson* (DPa13, 4); *z-palmon* (DPa13, 5); *pod vecserniczon* (DPa13, 6; 14, 4); *med szvojón lasztivnom, zakonszkon detczon* (DPa13, 7); *z-hüdobon* (DPa14, 1); *z-csiszton düsnom vejszton* (DPa14, 2); *z-molitivon* (DPa14, 3); *pod szpovidon* (DPa14, 5); *z-velikon mukon* (DPa15, 4); *z-skrinyon* (DPa15, 4); *vendar pred szvétom szpovidom* (DPa2, 3); *zjednom ricsóm* (DPa2, 3); *zmarlyivosztjom* (DPa2, 4); *zvojom szmertjom* (NPr3, 2); *pred jesztvinom* (DPa6, 7); *z-velikom jakosztjom* (DPa13, 5); *z-velikom zmozsnosztjom i dikov*²¹ (DPa16, 5).

Končni -m prehaja v -n tudi v dajalniku množine m. spola: *rodjakon* (NPr3, 2), *k szvojim rodjakon* (NPr3, 3), *angelon i lüdén* (NPr5, 1), *lüdén* (DPa6, 1), *mnogo szíromakon* (DPa6, 3), *szvojin sztarison* (DPa11, 2), *apostolon* (DPa10, 4), *szvojin sztarison* (DPa11, 2), *vszim narodon* (DPa13, 3), *szvojim apostolon i vu nyi nyihovin naszlednikon* (DPa14, 2), *pasztiron* (DPa16, 4); *vendar: nasim bratom* (NPr3, 2), *vucsenikom* (DPa4, 3; DPa10, 4), *szvojim apostolom* (DPa4, 3), *lüdénm* (DPa6, 1), *angelonm* (DPa6, 1), *poganonm* (DPa6, 2).

Zaslediti je **epentetični lj** za ustničnikom v besedi *zdravlye* (DPa2, 4; DPa4, 3; DPa9, 4, 5), ki je v hrvaščini še danes prisoten.

Zapisovanje izglasnega konzonanta -l za vokalom pri deležnikih -l moškega spola: *bi mal* 'imel' (DPa2, 1, 2), *nij zbantíval* (DPa2, 1), (v)csinyil (NPr1, 1; DPa2, 1; kasneje csino), *tocsil*, *guccsal*, *prolél* 'prelil', *viszil*, *oddisal* 'izdihnil' (DPa2, 1), *govoril* (popravlil v *odgovoro*; DPa2, 2), *dahnul je* (DPa2, 2), *oblikal* (DPa2, 2), *odperl* (NPr3, 2; popravlil v *odpro*), *vendar vmer* (DPa2, 1; v isti pridigi tudi *mro*). V 6. pridigi je skoraj dosledno popravljano v prekmurske oblike: *je stil* (DPa6, 2; spremenil v *steo*), *lúbil* > *lúbo* (2, 4, 6, 7),²² *mogal* > *mogeo* (2), *glaszil* > *glaszo* (3), *predgal* > *predgao* (3), *zversil* > *szpuno* (3, 5) oz. *vecsino* (6), *dobil* > *dobo* (5), *Razmil je* > *Zarazmo je* (5), *je nikaj nej jél* > *jo* (5), *zsvil* > *zsiveo* (7). M. Orožen (2010: 473) je v zapisovanju izglasnega -l v Dajnkovem prevodu *Zgodb Svetega pisma* prepoznala avtorjevo zavestno odločitev za knjižni jezik, saj zapis ni prilagojen izgovarjavi glasu. Podobno je v Horvatovem primeru, le da moramo pojav prenesti na starejšo gradiščanskohrvaško književnost, za katero je znano, da se je izglasni -l v pisavi uresničeval do leta 1948 (Benčić, Csenar-Schuster idr. 2003: 64). Vladi so ga zamenjali z izglasnim vokalom -a oz. -ja (npr. *zapra*, *rodi-ja* – 3. os. ed. m. sp.), kar je izpričano tudi pri Horvatu; v DPa2 najdemo *bi moga* 'mogel' (1), *je gucsa* (1). V DPa15 (7) zasledimo tudi glagol *zatajiti* v 3. os. ed., ki

²¹ Nekajkrat je v samostalnikih ženskega spola *i*-sklanjajve v Oed zaslediti tudi živo narečno končnico -ov: npr. *z-boleznosztjov*, *z zsalosztjov* (NPr1, 1), *szvojev szvétoj kervjov* (NPr1, 1), *Z-poboznosztjov* (NPr1, 2), *pod nébov* (NPr3, 2), *szvojev példov* (DPa4, 3; 6, 5), *szvojev recsjov* (DPa4, 3), *med Bozsjom miloszerdnosztjov* (DPa4, 4), *szvojóv molitvov* (DPa9, 5), *z-Bózsov miloscsov* (DPa10, 2), *z-tvojóv szv. miloscsov* (DPa11, 2), *z-dikov* (DPa13, 5); v samostalniških zaimkih: *nad/za/z menov* (NPr1, 1; DPa2, 4; DPa6, 5), *szebov* (NPr3, 5; DPa12, 6). Vidno je kolebanje med končnicama -ov in -om/-on: *z-Bozsomv pomocsonjov* (DPa6, 2), *za menovm* (DPa6, 5).

²² V oklepajih so zapisane številke strani.

izpričuje zapolnitev hiata v poudarjeni skupini *-il* z *j*-jem: *raj je mró, kak Jézusa zatajijo*. Podobni primeri se pojavljajo tudi v pridigah, nastalih po letu 1905, npr. *protíjio* 'protivil', *potíjo* 'potil', *Razveszelíjo*, *szedio*, *zsalsosztíjo*, *vmoríjo* itd.

Glagolska končnica *-al/-ao* za deležnike *-l* moškega spola pri glagolih na *-eti*: *mal* 'imel' (DPa2, 1, 2); *mogal* (NPr3, 6), *mogao* (DPa4, 4); *odisao* (DPa4, 6; DPa9, 4; DPa10, 6; DPa11, 4); *tecao* (DPa15, 4). Oblike *mogao*, *odisao* in *tecao* sicer najdemo tudi pri starejših prekmurskih piscih, npr. pri obeh Küzmičih in Košiču (SSKP), vendar so na njihovo prisotnost gotovo vplivale kajkavske nabožne knjige.

Parazitski *j*-v vzglasju v primerih *jed(i)ni/-a/-o*; *jedna szmert i jedna düsa* (DPa2, 4), *jedinorodjenoga szina*. Prisoten je tudi v prislovu *jednók* (DPa2, 4). Horvat ga je zapisoval še v svojih najmlajših pridigah, nastalih v 20. letih 20. stoletja. Ni znano, kako je pridevnik *jedini* naglašal; v hrvaškem jeziku je naglas na *e* (Snoj, *Slovenski etimološki slovar* – SES), v prekmurskem narečju na *i* (SSKP).

Vzglasni *v*- je nadomeščen z *u*- v besedi *uzroki* Imn (DPa4, 2). Mesto naglasa ni nakazano, a je sklepati, da je Horvat poudarjal *u*, kakor je normirano v hrvaščini (*ùzrok*). **Vzglasni *v*- tudi onemi:** *od szí dob Rmn* 'vseh' (NPr1, 4); *dovicza* 'vdova' (DPa9, 5).²³ Podobno kot v prekmurščini je prisoten **protetični *v*- pred vzglasnim *u*- oz. *ü*-:** *vüpanye*, *vüha*, *vüsza*, *vucsenik*.²⁴

Odraž za praslovanski **dj* je na Gradiščanskem večinoma *dj*, redkeje *j* (Lisac 2009a: 101). Pri Horvatu najdemo *dj* v naslednjih primerih: *rodjakon* Dmn (NPr3, 3); *jedinorodjenoga* Ted (NPr3, 4; DPa11, 6; DPa16, 1, 2), *radjak* (< *radjati se*; naknadno popravljeno v *rodjak* (NPr3, 2)). To je prepalatalni zaporni glas, izpričan tudi v goričkih in ravenskih govorih (Ramovš 1935: 189). Lončarić (2012: 5) namiguje, da bi lahko šlo pri ohranitvi tega glasu za vpliv madžarskega jezika.

Metateza v *sav*, *sve*, *sva* ni izpričana, kar sovпада z jezikom gradiščanskih štokavcev, ki govorijo *vas*, *se*, *sa* (Lisac 2009: 80; Neweklowsky 2008a: 51): *vasz szvejt* 'ves' (DPa2, 4; DPa12, 2; DPa13, 4, 7; DPa16, 1, 2), *vasz kvar* (DPa2, 4).

3 Oblikoslovje

3.1 Samostalniška beseda

Končnica *-u* (< *o*) v samostalniških zvezah ž. sp. v Ted:²⁵ *vszu naturu* (DPa2, 1); *nasu düsu* (DPa2, 2, 3, 4; NPr3, 4, 6); *szvoju jedinu*, *neumrécsu düsu* (DPa2, 2);

²³ V prekmurščini je enako; samostalnik *dovica* je izpričan pri Jožefu Košiču, Miklošu Küzmiču, Mihalu Bakošu, pri Števanu Küzmiču tudi z ohranjenim vzglasnim *v*- (SSKP).

²⁴ Naštetí primeri so v pridigah številni, zato njihovih mest posebej ne navajam.

²⁵ Zaradi številčne rabe niso izpisani vsi primeri.

lejpotu (DPa2, 2, 3); *za etu düsu* (DPa2, 3); *znicsi nasu hizsu* (DPa2, 3); *jedinu, neumrécsu düsu* (DPa2, 3); *neszreccsu za manyu navcsinyu* (DPa2, 3); *djati priliku* (DPa2, 4); *ni dén niti vöru* (DPa2, 4); *Bozsju rics* (DPa2, 4); *vsterimu szvoju csisztocsu, szvoju nekrivnoszt i zetim szvoju düsu zgübiju* (DPa2, 4); *na prodaju* (DPa2, 4); *na kocku* (DPa2, 4); *nejszte zgübili poszvecsenu miloscso* (DPa2, 5); *vöru* (NPr3, 3, 6); *nasu düsu* (NPr3, 4); *szvojega Goszpoda volu* (NPr3, 4); *szlobodnu volu* (NPr3, 4); *mi hasznüjemo molitvu, poszlüsamo pobózsno szvétu mesu* (NPr3, 5); *na zemlu szpadajocs* (DPa4, 2); *moju düsu* (DPa4, 2); *molitvu* (DPa4, 1, 2, 3, 6); *je molo czejlu nócs* (DPa4, 2); *nam példu da* (DPa4, 2); *szvoju miloscso* (DPa4, 4); *szo priliku dale* (DPa4, 5); *szvoju detczu* (DPa4, 5); *szo odvernole Bozsju kastigu* (DPa4, 5). Posamezne sestavine samostalniške zveze izkazujejo korekture končnic, ki niso nujno avtorske: *szvojto miloscso* (NPr1, 4), *ettuo düsu* (DPa2, 3), *mater Bozsuo* (DPa6, 7). Končnice sestavin ene samostalniške zveze se lahko tudi medsebojno razlikujejo: *jednu düso* (DPa2, 3), *nasu düsu* (DPa2, 4), *eto prosnyu* (DPa4, 3), *bogsu domovino* (DPa4, 5). Od 6. pridige dalje začne prevladovati končnica -o.

Končnico -u v samostalniških zvezah m. sp. v Ded pripisujem vplivu štokavskega jezika (Neweklowsky 2008: 53), saj v prekmurščini namesto nje nastopa končnica -i: *Bogu, tvojemu Odküpitelu* (DPa2, 3); *najvecsemu nepriatelü, szamomu vragu* (DPa2, 3); *Jezusu* (DPa2, 3); *vragu* (DPa2, 5; NPr3, 4); *nasemu sztvoritelu* (DPa2, 5); *csloviku* (NPr3, 4); *szvejtü* (DPa6, 1); **v samostalnikih m. sp. v Med:** *na bregu* (DPa2, 2); *na szvejtü* (DPa2, 2); *po vasem jeziku* (DPa2, 2); *na kraju* (DPa2, 3); *vu sterom gvantu* (DPa2, 3); *na eton szvejtü* (NPr3, 1); *vu vekivecsnom Emmauszu* (NPr3, 1); *po etom zsitku* (NPr3, 2); *Na Olivszkon brejgu* (DPa4, 3). Končnica je lahko tudi mešana: *vszakomi csloviku Ded* (DPa2, 1); *pri krizsu Jezusovomi Med* (DPa2, 2). **Končnica -u v samostalnikih s. sp. v Med:** *na padavon zlatu, ali szrebru* (DPa2, 1); *Po sztvorényu* (DPa2, 2); *po pricsescsavanyu* (DPa2, 5); *vu zderzsavanyu* (NPr3, 3); *vu vekivecsnom blazsensztvu* (NPr3, 2); *vu oltarszkom szvejsztvu* (NPr3, 3); *vu szerczu* (NPr3, 4); *vu nasem szerczu* (NPr3, 6). Pri tem je treba poudariti, da se je Horvat zavedal »pravilne«, prekmurske končnice -i, ki v njegovih pridigah postane dosledna od 6. pridige dalje, ni pa se mogel takoj nanjo navaditi. Na to opozarjajo preoblikovanja končnic, npr. *vu szvétom pizmüti* (DPa2, 2), *proti grehüti* (NPr3, 1), *szvejtüti* (NPr5, 1), *vu nasem kratkom zsitküti* (NPr3, 2), *na Olivszkon brejgtüti* (DPa4, 2), *na szvejtüti* (DPa6, 1), *vu nyihovon zsitküti* (DPa6, 1), *Na oltaröti* (DPa6, 1).

Samostalniik molitva v Ied je Horvat (sprva) verjetno naglašal na prvem zlogu, skladno s hrvaško akcentuacijo: *molitva* Ied (DPa4, 1, 2, 3, 6 – 2-krat popravil v *molitev*); *molitve* Red (DPa4, 1, 2, 3); *molitvu* Ted (NPr3, 5; DPa4, 1, 2, 3, 4); *med molitvon* Oed (DPa4, 3), *z molitvon* Oed (DPa6, 5; DPa14, 3; v DPa9, 5 tudi *szvojöv molitvov*, kakor je v pkm.). V navedeni imenovalniški obliki je samostalniik sicer prisoten tudi v prekmurskem narečju, vendar avtorjeve korekture in sklanjatvene oblike, normirane v hrvaškem knjižnem jeziku (*molitva -e -i -u -i -o* (vok.) -om), pričajo v prid tezi, da gre verjetneje za vpliv Horvatovega maternega jezika.

Sklanjatev množinskega samostalnika *oči* se danes v gradiščanski hrvaščini sklanja takole: *óci, očiju, očima, óci, óci* (vok.), *očima, očima* (Benčić, Csenar-Schuster idr. 2003: 108). Navedene oblike najdemo tudi v Horvatovih pridigah: *vu ócsija tiraju* Tmn (DPa2, 4); *nogé pa ocsia* Imn (NPr3, 4); *vöre ocsia pa dobricsinyev* Rmn (NPr3, 4); *pred nasa ocsia* Tmn (NPr5, 1); *pred vasimi ocsii* (DPa6, 2); *pred vasa ocsia* Tmn (DPa6, 8; DPa8, 6); *Ocsia szo nej vidila* Imn (DPa8, 1); *ocsia szo zmutjena* Imn (DPa8, 2); *z-nyegovi ocsiov* Rmn (DPa8, 2; popravil v *ocsih*); *gorodpré szvoja ocsija* (DPa8, 2). V 10. pridigi so v rabi že oblike, značilne za pkm., npr. *nyim pred ocsi posztavi, kraj obrném moje ocsi od vasz* Tmn, *od moji ocsi* Rmn.

V **oblikah množinskega samostalnika *ljude*** so uresničene hrvaške končnice, otrdeli palatalni *l'* in samoglasnik *ü* pa sta prilagojena prekmurskemu narečju: *lüdé vu vöri ojacsá* Tmn (v hrv. *ljude*; DPa6, 3 – naknadno popravljeno v *lűdsztvo*); *Drűgi bogati lűdi* Imn (DPa9, 4; hrv. *ljudi*); *Navcsite lűdé* Tmn (DPa12, 6); *ka lűdjé szodi; pozivati lűdjé; ka vsze lűdjé* Tmn (DPa13, 3).

V drugi in tretji pridigi (DPa2, 2; NPr3, 3, 5) avtor rabi **samostalniški osebni zaimek *ja*** 'jaz', od 4. pridige dalje pa dosledno zaimek *jasz*.

Hrvaški je tudi **oziralni zaimek *ko*** 'ki, kar': *Eto veszélje, ko Jezusi napravimo 'ki ga'* (NPr1, 4); *vörvati moramo vsze ono, ko je Jezus vcsio* (NPr3, 6); *dobémo vsze ono, ko vu nyihovon iméni bodemo Ocsó proszili* (DPa4, 1); *vcsinimo vsze ono, ko je mogocse* (DPa4, 4); *mnogi prosnya nebi dobila, ko sze dobiti more* (DPa4, 6); *zday nasz tűdi lűbi, ko nam szvedocsi 'kar'* (DPa6, 6).

Avtor izraža **svojilni zaimek za 3. os. ž. sp. ed.** z nesklonljivim zaimkom v rodilniku *nje*: *za nyé lejpota* (DPa2, 2); *nyé lejpota* (DPa2, 2); *po nyé példi zsivi* (DPa6, 7); *nyé rózsní vénacsz moliti* (DPa6, 7). Po Neweklowskem (2008a: 51) je to značilnost gradiščanskih štokavcev. Ramovš (1952: 94) sicer potrjuje živo rabo svojilnega rodilnika v slovenščini, vendar bi se težko strinjala, da je na Horvatov jezik tako hitro vplivala slovenščina – bolj verjetno se zdi, da gre za hrvaške interference. V mlajših pridigah iz 1905 začne pridigar dosledno rabiti svojilni zaimek *njen* z ustreznimi sklanjatvenimi oblikami, npr. *vu nyéno lűbav* (DPa6, 8), *kerv nyénoga szv. szina* (DPa8, 4), *nyéna detcza, nyéno molitev* (DPa9, 1), *z-nyénoj pomocsjöv* (DPa9, 2). V zadnjem navedenem primeru je uporabil končnico *-oj*, ki je sicer tipična za jugovzhodni del Prlekije (pri Središču) (Ramovš 1935: 181), osrednjo štajersčino in zagorsko kajkavščino. Po Greenbergu (2002: 50) gre za kasnejšo inovacijo.

3.2 Pridevniška beseda

Tudi **stopnjevanje pridevnika** potrjuje, da je Horvat v začetku izhajal iz svojega maternega jezika: *lejpota bi manya bila* (DPa2, 2); *neszrecsu za manyu navcsinyu*

(DPa2, 3; v DPa10, 4 zapiše že pkm. *od najménsi grehov*); *najvecsemu* Ded (DPa2, 3).²⁶ Presežnika *najpotrebniija* (popravljen v *najbole potrebna*) in *naj zadnyije delo* (popravljen v *po zadnyejse*; NPr5, 4), iz mlajših pridig še *najvrednia* in *najmodrija*, prav tako izkazujejo vpliv štokavščine, v kateri se presežniki tvorijo z morfemom *-ij-* (Klinčič 2015: 65). Na besedni ravni izstopa presežnik *najruzsnéjse* (DPa12, 2; < hrv. *ružan*).

Sklanjatev števnika: *Tri mislényi* Ied (Dpa2, 4); *Gde szo vküp dvama ali trimi vu nyihovon iméni* (Dpa4, 6); *Escse dvi jakosztje vidimo* (popravljen v *dvej*; NPr5, 6); *dvi zasztave* (Dpa12, 1, 8); *pod dvimi zasztavami* (Dpa12, 1); *dvi szvesztvi prelomimo* (Dpa14, 3).

3.3 Glagol

Glagolska končnica -ju v sed. 3. os. mn.: *moreju* (NPr1, 1; NPr5, 1; DPa6, 1); *verzseju* (NPr1, 1); *zemeju* (NPr1, 4); *nasz braniju* (DPa2, 3); *zgübiju* (DPa2, 4); *tiraju* (DPa2, 4); *szu ju pitali* (DPa2, 4); *(ki nasz) braniju* (DPa2, 3); *milosztivni lyüdiuh nasz pomazseju i neszrecsu za manyu navcsinyu* (DPa2, 3); *szvoju düsu zgübiju* (DPa2, 4); *vu ócsija tiraju* (DPa2, 4); *nej maju pamet, zversiju zakon* (NPr3, 4); *ki sze Boga boju, i ki po nyihovon potu ideju* (NPr3, 5); *ki sze plakaju* (NPr3, 5); *na vekivecsen zsiték zderzsaju* (NPr3, 6); *pozivaju* (DPa4, 2); *nevéju, ka vcsinyiju* (DPa4, 2); *szv. Ocsi praviju* (DPa4, 4); *zaosztaneju* (DPa4, 5); *naj pokoru processie derzséju i tak Boga pomiriju* (DPa4, 5); *nosziju* (DPa4, 5). Mestoma je končnica *-ju* popravljena v *-jo* (*dajtuo* (NPr1, 1), *morejtuo* (DPa6, 1)), ki jo Horvat dosledno uporablja od 6. pridige dalje. Zaslediti je tudi osamljeni primer **končnice -mu v sed. 1. os. mn.**, vendar jo je Horvat nadomestil z *-mo*: *csi mi nej molimtu rado* (DPa2, 5).

Pojavlja se **nedoločniška pripona -nu- pri glagolih II. vrste**:²⁷ *dahnul je na nyihov obraz* (DPa2, 2); *doli posiknuti* (DPa2, 3); *je vszigdar k-Bogi podignul szvoje szercze* (DPa4, 2); *zdignütim* (popravljen v *zdignyenom*) *szerczon* Oed (DPa4, 5); *raj bi osztanulo vu grobi* (DPa13, 4); *gor szo sztanule* (DPa15, 1). Ista pripona je tudi v pridevniki, tvorjenih iz tovrstnih glagolov: *gorisztanutoga Jézusa* Ted (NPr3, 1; na 2. strani iste pridige je pridevnik preoblikovan skladno s prekmurskim narečjem: *gorisztanyenoga Jezusa*); *gorisztanuti Jezus* (NPr3, 2); *gorisztanuton Szinon Bozsjin* Oed (NPr3, 6); *je Bog nagnut bio* (DPa11, 1). V pridigah je sicer pogostejša značilna prekmurska pripona *-no-*. Nekaj primerov: *szkalline szo poknole* (DPa2, 1); *gori podignoti* (DPa4, 5); *szam nasztanol* (DPa6, 1); *kradnol je* (DPa10, 5); *ka je eden zsmeten kamen dolszpadnol* (DPa11, 6); *v pekeo je dolszpadnol* (DPa12, 2).

²⁶ Presežnik *najveći* (DPa2, 3) je nastal iz psl. osnove **vět*, ki je v štokavščini dala *vet-j-i > večí*, v kajkavščini pa **vět-š-i > vekši* (Klinčič 2011: 432).

²⁷ V ghr. jeziku je več glagolov s sufiksom *-nuti*, npr. *kapnuti*, *mahnuti*, *mignuti*, *pljunuti*, *kriknuti*, *rinuti* (Benčić, Csenar-Schuster idr. 2003: 368).

Izražanje prihodnjika (futur I) s pomožnim glagolom *htiti* (*csu* (1. os. ed.) oz. *cse* (3. os. ed.), zgolj v DPa2): *Od etoga csu vam dnyesz predgati* (DPa2, 2); *da je vidil keliko lyüdi cse biti* (DPa2, 4). Izpričan je tudi glagol *htiti* – *je stil /.../ glasziti* (DPa6, 2), *szo je stili /.../ nazajdrzsati* (DPa13, 6) –, pri čemer je konzonantska skupina *ht-* prilagojena prekmurskemu narečju, ki pozna prehod *ht-* > *št-*. Glagol je po Neweklowskem (1982: 260; 2008a: 53) značilen za štokavsko-čakavsko narečje na južnem Gradiščanskem, natančneje pri Vlahih in Štojih, ter za nekatere kajkavske govore. Pojavlja se samo v *l*-deležniku in enklitičnih oblikah *ču*, *češ*.

Izražanje prihodnjika (futur II) s pomožnim glagolom *bude (biti)* v 3. os. ed.:²⁸ *da z-czejlim szerczen*²⁹ *bude mogal Bogi szlüzsi* (DPa6, 2), kar je Horvat nekoliko prilagodil: *naj z-czejlim szerczon more Bogi szlüzsi*.

Zanikanje z obliko *nij*, ki jo uporabljajo gradiščanski Hrvati (Benčić idr. 2003: 433, §1174): *nigda nikoga nij zbantüval* (DPa2, 1); *nij taksega cslovika med vami* (DPa2, 2); *nij mogla razmiti* (DPa2, 3); *nij drugoga, steromi bi mogla moliti* (DPa2, 5); *ar sze nij djalo drugo imé* (NPr3, 2); *tü nij Jézus zvami* (NPr3, 3); *je nij nemogocse* (NPr3, 5); *szo nij zgübili* (DPa6, 1); *nij morgüvao* (NPr7, 2).

Deležja na -uč: *Szvéta Katharina radoszti Jezusa premislavajucs, nij mogla razmiti* (DPa2, 3); *na kocku verzsemo vekivecsno blazsensztvo pozableyucs ete ricsi* (DPa2, 4); *Eto znajucs je tak moral zdühati* (DPa2, 4); *eto znajucs pa kak bi mogli zagrehsiti* (NPr3, 4); *cslovik od Boga csaka vsze znajucs* (DPa4, 5); *da poznajucs ete bodete je vi tüdi mogli vu vasem zsitko zversiti* (NPr5, 2; spremenil v *naj poznavsi*); *Jezus znajucs Judasa nakanénye* (DPa10, 3); *Judas znajucs, ka na Olivetanszkon brigi je Jézus mnogo krat mogeo Boga moliti* (DPa10, 6); *niti ednoga ne szmimo znajucs zamucsati* (DPa14, 6). Prisotna so tudi deležja na -oč: *na zemlu szpadajocs* (DPa4, 2); *proti nébi gledócs* (DPa4, 5); *piszmi szpevajocs* (DPa9, 4); *z-szvojimi vucseniki szpevajócs i Bogi hvalo davajócs* (DPa10, 6); *ki trepetajócs csakajo szvój szod* (DPa13, 8).

Izražanje velelnosti s členkom *neka*: *taksi cslovik sze neka pascsi* (DPa2, 5); *neka nasz pomazse* (NPr3, 6; *neka* popravil v *naj*). V velelnih glagolih je izpričana redukcija pripone -i-, značilna za prekmurščino, pa tudi za pogovorno gradiščansko hrvaščino (Benčić, Csenar-Schuster idr. 2003: 202): *hodmo* (DPa11, 8; DPa15, 7; DPa16, 2), *Lübte* (DPa6, 7), *pokazste* (DPa6, 7).

Negacija velelnika: *nekajmo ju minyati za veszélje* (DPa2, 5); *nekajte zadovolni biti szamo z-pominyavanyon* (NPr5, 8); *nekajmo mi Judasa példo naszledüvati*,

²⁸ Spregatev glagola *bude* v ghr.: *budem, budeš, bude, budemo, budete, budu* (Benčić, Csenar-Schuster idr. 2003: 201).

²⁹ V primeru *szerczen* (Oed) izstopa splošnojužnoslovanski preglas za *c*, ki za prekmurščino ni značilen. V DPa4, 5 in DPa6, 2 ga je Horvat popravil v *szerczon*.

nekajmo mi miloszerdnoszt, miloscso Boga od nasz kraj szünöti (DPa10, 6); *Nekajte czérkev zaversti za veszélja szvejta* (DPa11, 8); *to nekajte praviti* (DPa12, 3); *nekajmo trdokorni glühi biti* (DPa14, 7); *Nekajte tak gucsati vasoj detczi*; *Nekajte sze bojati* (DPa15, 6).

3.4 Prislov

Izpričano je stopnjevanje s hrvaškim obrazilom *-ije*: *zsmetnije* 'težje' (NPr3, 6); *Kesznije* (DPa4, 5 – najprej zapis z *a*-jevski odrazom, *Kasznije*; DPa10, 9). Prisoten je tudi prislov *manje* 'manj', ki se pojavlja tudi pri slovenskih protestantskih piscih 16. stoletja (B16), vendar je bolj verjetno, da ga je Horvat prenesel iz svojega maternega jezika.

3.5 Povedkovnik

Povedkovnik *rad* izkazuje neujemalnost s spolom in številom samostalnika: *Jezus je ete zsalosztje rado vu szvoje szercze szranyil* (NPr1, 1); *Csi je Goszpon Jézus Kr. tak rado mal* (DPa2, 2); *Vszaki cslovik rado ma lejpo blago* (DPa2, 2); *nejli moramo rado mati nasu düsu* (DPa2, 2); *Rado maromo mati nasu düsu* (DPa2, 2); *csi rado mamó Jezusa Krisztusa* (DPa2, 4); *i mi rado molimo* (DPa4, 2); *pobózsno i rado moremo Boga moliti* (DPa4, 4); *Csi rado más, da te drügi dicsijo* (NPr5, 4); *po Marii bi rado cslovecsanszki narod vu vekivecsen zsiték pripelati* (DPa9, 3). Povedkovnik se tudi v hrvaškem knjižnem jeziku ne ujema s samostalnikom.

4 Besedje

Neweklowsky (2008, na spletu) o besedju gradiščanskohrvaškega jezika trdi, da je zelo odprto; v preteklosti ga je največ sprejemal iz nemščine in madžarščine – predvsem kalkov –, danes pa iz hrvaškega knjižnega jezika. Gradiščansko besedje je zelo podobno čakavskemu in kajkavskemu, pogosto tudi slovenskemu. V nadaljevanju ga prečrkovanega v slovenico in postavljenega v nevtrarno obliko razvrščam po abecednem vrstnem redu in posameznih besednih vrstah, ne glede na to, iz katerega jezika je prevzeto. Izpis ni popoln, saj zaradi prostorske omejenosti namenjam pozornost zgolj besedju, ki je – vsaj s sinhronega vidika – značilnejše za hrvaški kot za prekmurski prostor. Pomen besedja je preverjen v več slovarjih: *Gradiščanskohrvatski rječnik* (GHR), *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* (RHKKJ), *Rječnik pomurskih Hrvata* (RPH), *Slovar stare knjižne prekmurščine* (SSKP), *Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar* (PS); izvor pa v Snojevem *Slovenskem etimološkem slovarju* (SES), Bezlajevem *Etimološkem slovarju slovenskega jezika* (ESSJ) in na *Hrvatskem jezičnem portalu* (HJP; na spletu).

4.1 Samostalniki

čavel 'žebelj' (DPa2, 1): v sbh. *čavao*. Samostalnik je izpričan že v Dalmatinu (*zhauli*). Izposojen je iz it. *chiavo* 'žebelj' oz. manjšalnice *chiavello* (Bezljaj 1976: 75). V SSKJ² ima iztočnica *čavelj* kvalifikator »starinsko«;

črlenost 'rdečnost, rdečina' (DPa2, 2): gre za tvorjenko iz pridevnika *črljen*, ki pomeni 'rdeč'. Po Lončariću (2012: 4) je pridevnik ena izmed posebnosti, ki Štoje loči od Vlahov: Vlahi namreč imajo *crĭlen*, Štoji pa *črĭlen*. Iztočnico *črlen* najdemo tudi v RPH (2009: 56). Prva izpričba pridevnika na Slovenskem se pojavi že pri Trubarju (*zherlen*; Bezljaj 1976: 89);

duga 'mavrica' (DPa2, 2): sbh. *dûga* < psl. *dôga* (HSJ); pomen izhaja iz prvotnega *'lok, krivina' (SES). Zveza *boža dog*a 'mavrica' je še danes znana v prekmurskem narečju;

Gospon '1. gospod, 2. Bog' (DPa2, 2, 4; DPa4, 3): gre za obliko iz stare kajkavske obredne tradicije (Orožen 1991: 148; 2010: 458), ki je po Bezljaju (1976: 164) nastala po haplologiji. RPH (2009: 91) izkazuje, da se samostalnika *Gospodin* in *Gospon* na območju JZ Madžarske, kjer živijo Hrvati, pomensko razlikujeta: za pomen 'Bog' se rabi samo prvi, medtem ko se z drugim spoštljivo naslavlja odraslega moškega;

hasan 'korist' (samo v DPa2, 2, dalje *haszek*): gre za samostalnik madžarskega izvora (*haszon*), ki ima v ghr. enako obliko kot v prvih Horvatovih pridigah. Iz njega so tvorjene številne izpeljanke: *hasnĭvati*, *hasniti*, *hasnovit*, *brezhasnoviti*, *hasnovitnost*, *hasnĭvanje*;

kopča 'zaponka' (NPr3, 2; DPa4, 4): sbh. prav tako *kopča*, v madž. *kapocs* 'vez'. Beseda je prevzeta iz turšč. *kopça* (Bezljaj 1982: 65). Danes je v več govorih prekmurskega narečja, zlasti na Dolinskem, razširjen samostalnik *kapča*, ki je mdr. evidentiran v Pleteršnikovem slovarju;

pinezi Imn 'denar' (DPa2, 4; NPr3, 6; NPr7, 2): samostalnik, izposojen iz srvn. *phenni(n)c*, je prisoten v več slovanskih jezikih, npr. hrvaščini (*pjenez*), ukrajinščini (*pinjaz*), češčini (*peniz*), slovaščini (*peniaz*). Iz slovanskih jezikov je prešla v madžarščino oblika *pénz* 'denar, novac' (Bezljaj 1995: 24–25). Oblika *pinezi*, evidentirana pri Horvatu, je po Meršiću (1972: 27) značilna za gradiščansko hrvaščino;

stela 'postelja' (DPa8, 2, 3): iz psl. **stěla* s prvotnim pomenom *'kar se nastelje, položi' (SES). Oblika je izpričana tudi v GHR, kar pomeni, da je v gradiščanski hrvaščini še živa;

tivaruš (DPa12, 5; DPa13, 5, 7, 8): Snoj (SES) predpostavlja, da je slovanska zloženka **továrišb* izposojena iz turškega jezika. Po Neweklowskem (1985: 187) je za gradiščanskohrvaške govore tipična oblika *tovaruš*, zapis v Horvatovih pridigah pa je zaradi reduciranega *i*-ja bolj prilagojen prekmurski obliki *tivariš* (Novak 1978: 35).

4.2 Pridevniki

lahomišljen (DPa2, 3): gre za glasovno različico sln. besede 'lahkomiseln'. Pridevnik je evidentiran v GHR v pomenu 'leichtfertig' = 'lahkomiseln';

zali *düh* 'hudi duh' (NPr3, 1; NPr5, 3): pridevnik je v 16. in 17. stoletju pomenil 'hud, zloben', medtem ko se je pozneje specializiral v pomenu 'lep, postaven'. Gradiščanska hrvaščina ga pozna v pomenu 'böse', torej 'zloben, hud' – v tem kontekstu se pojavlja tudi pri Horvatu –, v posamostaljeni obliki pa nastopa v pomenu 'satan' (GHR);

zapretan 'naklonjen' (*molitva zapretna bode pred Bogom* (DPa4, 1)): pridevnik je evidentiran le v GHR;

žuhak 'grenak, bridek' (*zsuško vrastvo* (NPr7, 3)): samostalniki *žuhkost* 'grenkoba, bridkost' najdemo pri več prekmurskih piscih (Miklošu Küzmiču, Mihalu Bakošu, Števanu Sijartu, Aleksandru Terplanu in Janošu Kardošu), medtem ko je pridevnik *žuhak*, iz katerega je izpeljan, izpričan le v Küzmičevi *Knigi molitveni* (1783) in *ABC kni'siczi* (1790) (SSKP). Neweklowsky (2008, spletni vir) pridevnik *žukak* omenja kot značilno gradiščanskohrvaško besedo.

4.3 Glagoli

V spodnjem seznamu navajam glagole, prisotne v Horvatovih pridigah in evidentirane v GHR, in dodajam zglede njihove rabe. Med navedenimi je kar nekaj takšnih, ki so prisotni tudi v SSKP (2014) (npr. *voliti*, *stvoriti*, *habati se*, *osloboditi*) in so se v prekmurskem narečju ohranili do današnjih dni (*stvoriti*, *dojti* 'dovolj biti'). Nekateri so bili nekoč celo del slovenskega knjižnega jezika, na kar opozarja njihova prisotnost v B16 (*dojti*, *habati*, *osloboditi*, *plakati se*, *slati*), v SSKJ² pa opremljenost s kvalifikatorjem »zastarelo« (*donesti*, *ostaviti*, *brojiti*):

donesti 'prinesti': *nikaj szada nescse donesztí* (DPa2, 4);

dojti 'priti': *Disal*³⁰ *szam na konecz predge* (NPr3, 6); *naj nam dójde napamet* (DPa2, 5);

durati 'trajati': *hip dügo düra* 'traja' (DPa2, 5); *za hip düracsega veszelja* 'trajajočega' (DPa2, 4);

habati se 'izogibati, varovati, bati se':³¹ *steri sze nescse szmertni grejhov habati* (NPr1, 1); *grejha sze moramo zato habati* (DPa2, 3);

grejati se 'segregvati se': *Vitézi pa szluge szo sze poleg ognya grejali* (DPa10, 6);

³⁰ Oblika *dišal* je verjetno avtorjeva nerodno spojena beseda, kontaminacija iz prekmurskega deležnika *prišeo* in gradiščanskohrvaškega *došao*.

³¹ Glagol so rabili že slovenski protestanti v 16. stoletju (B16).

osloboditi 'odrešiti':³² *Oszlobodil szam te z-Egyptoma* (NPr1, 3); *oszlóbodimo* (DPa2, 4); *oszlóbodi nasz Goszpodne* (DPa4, 5); *sze je odszlóbodila* (DPa8, 3); *naso düso od grehov odszlóboditi* (DPa8, 6); *a nase düse z-med grehov ternya odszlóbodi* (DPa14, 7);

plakati (se) 'jokati (se)': *plakati sze; sze moremo plakati* (DPa2, 1); *zakaj sze tak jako placse* (DPa2, 4); *sze je ednök jako plakala* (DPa2, 4); *ki sze plakaju* (NPr3, 5); *z-nyénoj miloscsov je oplakao* (DPa9, 4); *té je vcsaszi oplakao* (DPa15, 7);

pomagati:³³ *pomazseju* 'pomagajo' (DPa2, 3); *neka nasz pomozse* 'naj nam pomaga' (NPr3, 6);

pošiknuti 'poriniti, suniti, pahniti':³⁴ *i szvojega trónusá doli posiknuti* (DPa2, 3);

preporučati 'priporočati': *vu tvoje roké preporucsavam*³⁵ *moju düsu* (DPa2, 5);

slati 'poslati': *tak i jasz salen vasz* 'pošljem' (DPa14, 2);

stvoriti 'ustvariti':³⁶ *Sztvoro je zato Bog cslovika* (DPa2, 2); *Sztvorimo cslovika na kejp* (DPa2, 2); *Bóg je nasz zato na szvejt sztvoro* (DPa13, 2); *ka szam nyé sztvoro* (DPa15, 4);

šetovati 'prihajati, iti, hiteti':³⁷ *moliti i Bogi setüvati* (DPa4, 1);

trčiti se 'truditi se, prizadevati si':³⁸ *da sze terszimo* (DPa6, 1);

upotribiti 'uporabiti': *ete recsi szv. pizma upotrebi mati Cérkev* (NPr1, 1);

voliti 'imeti raje': *i voli vrangi szlüzsiti* (NPr1, 2); *ja bole volim tvoje zapovidi prekersiti* (NPr3, 5); *Apostolje szo tüdi pitali Jezusa, da gde, vu steroj hizsi zvoli viúzen poszvetiti* (DPa10, 3);

zahitati 'vreči, odriniti, odpraviti': *mnogo lüdi zahiti Nyega* (NPr1, 1); *nescse zahititi, csi szmo mi Nyega z-grehón i) zahitili* (NPr1, 3); *hitimo od nasz vekivecsen nebészaj; Zahitim tebé i tvoj vekivecsen nebészaj* (NPr3, 5); *Z-lübéznoszti proti Bogi je zahitil szvoje bogatszto* (DPa6, 2; popravljen v zavergeo);

(za)ostaviti '(za)pustiti': *brezi najama osztaviti ono* (NPr1, 2, 5); *scsé nasz Jezus osztaviti* (NPr3, 1); *zaosztavis* 'opustiš' (DPa4, 4); *Csi nej zaosztavis molitvu; Csi pa molitvu zaosztavim* (DPa4, 4); *nej osztavi* (DPa6, 3); *Bóg szamo oné osztavi* (NPr7, 3); *düsa tejlo osztavi* (DPa8, 3); *ka szo njega osztavili* 'zapustili' (DPa12, 7);

³² Zajetih je le nekaj zgledov, saj gre za zelo frekventen glagol.

³³ Glagol posebej omenjam, ker se njegove spregatvene oblike v ghr. nekoliko razlikujejo od slovenskih.

³⁴ Glagol je izpričan v *Međimorskem tolnačniku*, *Prekmursko-slovenskem slovarju*, *Slovarju prleških besed* (vsi so dostopni na spletu), v RPH (2009: 230) in v Mukičevem slovarju (2005: 277; palatalizirana različica *pošicniti*), in v vseh ima pomen, kot je izpričan v Horvatovi pridigi in je razširjen tudi v sodobnem prekmurskem narečju. V GHR je omenjena iztočnica *pošicnuti* v pomenu 'poškropiti', kar pa ni skladno z rabo pri Horvatu. Beseda *šikniti* je sorodna z ghr. glagolom *švikati* 'na roko mlatiti – žito', v hrv. pa samostalnik *šikac* pomeni 'udarec, tepež' (Bezljaj 2005: 43), kar je pomensko povezljivo s *pošiknuti*.

³⁵ Glagol *preporučati* je evidentiran v GHR, oblika *preporucsavam*, izpričana pri Horvatu, pa izkazuje oblikoslovno prilagoditev prekmurščini, ki pripono *-ava-* izrablja za pomen nedovršenosti glagolov.

³⁶ Navajam le nekaj zgledov. Iz tega glagola so izpeljani tudi samostalniki *stvoreenje* in *Stvoriteo* ter pridevnik *stvoreni*.

³⁷ Glagol *šetuvati* je prisoten tako v kajkavskem kot štokavskem narečju (Šojat 1970), Horvat ga je s fonemom *ü* glasovno prilagodil prekmurščini. V GHR ima pomen 'pilgern', tj. 'romati'.

³⁸ Glagol je prisoten v Pleterniškovem slovarju (2014).

zažediti 'postati žejen': *Kerv zsejdécs szo zsidovje na dvori Pilatusa kricsali* (NPr1, 1);

zbrojiti 'sešteti':³⁹ *Zbroji oh kerscsanszka düsa – gucsi Szv. Agoston – zbroji Jezusa 33 letov vsze vöre* (DPa2, 1).

4.4 Prislovi

Prislovi, ki so evidentirani v slovarjih gradiščanske in/ali kajkavske hrvaščine:⁴⁰

- **prostora**: *okolo* (4-krat: *Düsa malo okolo zglédne vu etoj novoj domovini* (DPa8, 4); *Ti pa gucsis, okolo glédas* (DPa11, 4); *Csi okolo poglédnemo po szvejti* (2-krat: DPa12, 1));
- **časa**: *opet* 'spet' (35-krat), *onda* 'takrat' (1-krat: *Onda je nyoj Bog ednu düsu pokazal* (DPa2, 3)), *jednók* 'enkrat' (2-krat: DPa2, 4, 5), *uvik* 'vedno' (2-krat: *vsze zapovidi uvik v vszém zsítku zderzsati* (NPr3, 5) – *uvik* je prečrtal; *uvik iscse priliku* (NPr3, 6));
- **načina**: *jako* 'zelo' (29-krat), *isztinsko* 'resnično' (2-krat: NPr3, 2; DPa9, 6), *dotle* 'dotlej, do takrat' (4-krat: NPr3, 4; DPa4, 4; DPa6, 3 – popravil v *te csasz*; DPa8, 3); *potom toga*⁴¹ (3-krat: DPa10, 6, 8; DPa14, 3); *slobodno* (6-krat: DPa10, 9; DPa12, 2; DPa14, 2, 6; DPa16, 3); *friško* 'hitro' (2-krat: DPa10, 5; DPa12, 3); *najružnéjše* 'najgrše' (1-krat: DPa12, 2), *ružno* 'grdo' (2-krat: DPa13, 4); *osebojno* 'posebno': *zakaj moremo oszebojno ete tri déne moliti* (DPa4, 1); *zakaj moremo eti krezsni tajdan oszebojno moliti* (DPa4, 4); *szv. mati Cérkev i oszebojno poszveti ete déne* (DPa4, 5); *nyegov szvétek oszebojno poszvetéjo* (DPa6, 2).

4.5 Vezniki

Veznik *nego*, ki je še danes v rabi v hrvaškem jeziku, v knjižni slovenščini pa ima zastareli prizvok (SSKJ²), ima dva pomena: (1) lahko izraža protivnost (npr. *Ne predga pop szvoje, nego Bózse recsi* 'ampak' (DPa15, 6)) (2) ali primerjavo, npr. *bolye pozna vrejdnoszt düsé, nego lakomislyen cslovik* (DPa2, 3); *Tü na zemlyi szmo nego potniki* (NPr3, 1).

Zanimiv je veznik *doklecs* 'dokler' (DPa2, 2; NPr3, 3; DPa4, 1; DPa6, 1, 3, 5), evidentiran tudi v PS, kamor ga je dodal Oroslov Caf, ki naj bi ga slišal pri ogrskih Slovencih. Nastal bi lahko s kontaminacijo iz dveh besed: prekm. *dokeč* in hrv. *dokle*.

³⁹ V SSKP ima glagol *zbrojiti* pomen 'preiskati, spoznati', zabeležen je pri Mihalu Barli v *Krscsanszkih novih pesmenih knjigah* (1823).

⁴⁰ Nekateri (npr. *opet*, *jako*, *friško*) so danes popolnoma udomačeni v prekmurskem okolju.

⁴¹ Prislovna zveza, v kateri je izražena trda pridevniška končnica -oga, je izpričana že v Temlinovem *Malem katechismusu* (1715).

4.6 Predlogi

Izstopajo predvsem naslednji trije predlogi:

- *szuproti* 'proti': *eta lejpota szuproti lejpoti düsé* (DPa2, 2); *Bog je pa nam angelje odrédil, ki nasz braniju, szuproti szküsavanya vraga* (DPa2, 3); *Nej zagrehsimo szamo szuproti Bogu* (NPr3, 5); *Bog poniznim dja miloscsó, a gizdavin pa szuproti sztane* (DPa6, 4);
- *miszto* 'namesto': *nyemi szlüzsi miszto Boga* (DPa2, 3);
- *krež* 'čez, preko': *Goszpon Jézus Kr. nam molitvu zapovedava krež szvoje apostole* (DPa4, 3); *Poniznoga cslovika molitev prej pride krež oblake* (DPa4, 6); *Jaj onomi csloveki, krež steroga szpaka na szvejť pride* (DPa6, 4).

4.7 Členki

Hrvaške interference izkazujejo naslednji členki:

- *mozse biti* 'morebiti': *Ali mozse biti pravite* (NPr3, 5);
- *neka* 'naj': *taksi cslovik sze neka pascsi* (DPa2, 5); *neka nasz pomazse* (NPr3, 6); *neka* je prečrtano in nadpisano *naj*);
- *neg* 'zgolj, le, samo': *sztvorénnya szo neg nozsna sled Boga* (DPa2, 2); *ar neg jednu düso mamó* (DPa2, 3); *steri neg hip dügo düra* (DPa2, 5). V slovenskem jeziku 16. stoletja je to bil veznik s pomenom 'kakor, kot, razen, ampak' (SES). V RHKKJ (1995: 172–173) je pokazano, da ima več funkcij – lahko je npr. členica 'naj': *Neg odtide, hoču domom vre derčati*. V ghr. knjižnem jeziku se je ustalila pisna različica *nek < neg(o)* (Finka 1976: 68);
- *takaj* 'tudi, prav tako': *jasz miszlim, da vecs bode ponizni, pobožsni lyüdi, i takaj vecsi molitva jacsa bode, kak ednoga szamoga molitva* (DPa4, 6). Členek je evidentiran tudi v knjigah starejših prekmurskih piscev, npr. Mihaela Severja, Števana Küzmiča, Mihala Bakoša, Janoša Kardoša in Aleksandra Terplana (SSKP).

5 Sklep

Analiza jezika Horvatovih pridig iz leta 1905 je pokazala, da sploh v prvih, najstarejših njegovih besedilih gre za prepletanje prvin več idiomov: prekmurskega, (južno)čakavskega, kajkavskega in štokavskega, pri čemer je zaradi skupne panonske baze posamezne jezikovne značilnosti težko pripisati izključno enemu sistemu; protetični *v-* pred *u* je npr. značilnost tako prekmurskega kot tudi kajkavskega narečja ter nekaterih čakavskih govorov v južnem Gradišču. Podobno ni ostro določene meje med sistemi pri glasovno-oblikovnih značilnostih, kot so prehod končnega *-m* v *-n*, *u* kot odraz za zlogotvorni *l* (*sunce*), trda pridevniška deklinacija (*hüdoga, drügoga*), predvsem pa pri skupnem besedju. Ta je rezultat vpliva

kajkavskih Hrvatov in njihove književnosti na književnost gradiščanskih Hrvatov (Hadrovics 1974), večstoletnega sobivanja prekmurščine in kajkavščine ter medsebojnih stikov med Prekmurci in gradiščanskimi Hrvati. Gotovo je treba posamezne skupne značilnosti pripisati tudi genetolingvistiki omenjenih idiomov.⁴²

Po opravljeni analizi lahko sklenem, da je v Horvatovih prvih, v nekoliko okorni prekmurščini pisanih pridigah prisotnih precej kroatizmov. Tipični jezikovni elementi gradiščanskih Hrvatov so npr. refleksi *a* za polglasnik (*tajdan*, *tamano*, *vas* ipd.), glagolska pripona *-nu-*, pri besedju omenjam samostalnika *pinez* in *tovaruš* (v analiziranih pridigah glasoslovno prilagojeno prekmurščini – *tivaruš*), pridevnik *žuhak*, izražanje svojilnega zaimka *njen* z nesklonljivim *nje*. Glagol *štiti* oz. *htiti* 'hoteti' poznajo samo Vlahi in Štoji ter nekateri kajkavski govori. Ikavski refleksi dolgega jata, ki je izpričan, je značilnost južnočakavskega narečja. Končnica *-u* pri samostalnikih v mestniku ednine je štokavska; čakavsko in prekmursko narečje imata na tem mestu *-i*, ki je pri Horvatu sčasoma prevladal.

Natančna analiza je razkrila tudi dejstvo, da je v zgodnjih pridigah Jožefa Horvata na vseh jezikovnih ravneh opazna stilizacija: avtor⁴³ je npr. samostalnik *sztela* nadomestil s *posztela*, *lűde* (Tmn) z *lűsztvo*, pridevnik *zahloga* (Ted) s *hűdoga*, stavčno zvezo *nej mate vremena* pa z *nega vszigdar csasza*, kar kaže, da se je zavedal razlik med značilnostmi materinščine in tujega jezika – prekmurščine, ki ga je moral usvojiti v novem delovnem okolju. Z željo, da bi bil črenšovskim faranom čim hitreje in čim bolj razumljiv, se je postopoma izpopolnjeval v prekmurščini, odpravljal hrvaške prvine iz svojega jezika, jih nadomeščal s prekmurskimi ter se s tem zavestno odločil za prekmursko knjižno normo v svojih pridigah.

Kratice

B16 – *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*

ESSJ – *Etimološki slovar slovenskega jezika*

GHR – *Gradiščanskohrvatski rječnik*

HJP – *Hrvatski jezični portal*

PS – *Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar*

RPH – *Rječnik pomurskih Hrvata*

SES – *Etimološki slovar*

SSKP – *Slovar stare knjižne prekmurščine*

⁴² »Slovenščina in kajkavščina sta genetolingvistično gledano idioma zahodne južne slovanščine. Slovenščina je samostojni jezik, medtem ko je kajkavščina ob čakavščini ter (zahodni in vzhodni) štokavščini (in torlaščini) ena od enot osrednje južne slovanščine (hr. srednjojužnoslavenski jezik), tj. južnoslovanskega diasistema hierarhične stopnje jezika, ki se razprostira od jezikovne meje s slovenščino do jezikovne meje z makedonščino in bolgarščino.« (Šekli 2013: 3–4)

⁴³ Možno je tudi, da gre za korekture druge roke, kar bi pomenilo, da je bil Jožef Horvat deležen pomoči oz. nasvetov glede jezika in sloga.

Pogoste okrajšave

ghr. – gradiščanskohrvaški
 hrv. – hrvaški, hrvaščina
 pkm. – prekmurski, prekmurščina

Viri

Pridige Jožefa Horvata iz leta 1905. Trenutno hrani avtorica članka.

Škofijski arhiv v Sombotelu, *Informationes Cleri junioris Seminarii eppalis Sabariensis* 1892–1900.

Literatura

Ahačič, Kozma, et al., 2014: *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja* (elektronski vir). Ljubljana: Založba ZRC, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.

Benčić, Nikola, et al., 2003: *Gramatika gradiščanskohrvatskoga jezika*. Želježno: Znanstveni inštitut Gradiščanskih Hrvatov.

Bezljaj, France, 1977: *Etimološki slovar slovenskega jezika I: A–J*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bezljaj, France, 1982: *Etimološki slovar slovenskega jezika II: K–O*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bezljaj, France, 1995: *Etimološki slovar slovenskega jezika III: P–S*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bezljaj, France, 2005: *Etimološki slovar slovenskega jezika IV: Š–Ž*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Blažeka, Duro, Nyomárkay, Istvan, Rácz, Erika, 2009: *Mura menti horvát tájszótár = Rječnik pomurskih Hrvata*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.

Dudás, Előd, 2012: Primerjalni zgodovinski razvoj prekmurskega črkopisa. *Jezikoslovni zapiski* 18/2, 149–165.

Finka, Božidar, 1976: O čakavskom dijalektu gradiščanskih Hrvata. *Čakavska rič*. 65–81.

Gradiščanskohrvatski rječnik. Znanstveni inštitut Gradiščanskih Hrvatov. Na spletu.

Hadrovics, László, 1974: *Schrifttum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert: mit 12 Faksimiles*. Budapest: Akadémiai.

Hamm, Josip, 1974: Položaj i značaj gradiščansko-hrvatskoga jezika unutar slavenske jezične grupe. Palkovits, Franz (ur.): *Symposion Croaticon: Gradiščanski Hrvati – Die Burgenländischen Kroaten*. Wien, Stuttgart: Wilhelm Braumüller. 45–52.

Horvat, Nina, 2020: Predstavitev prekmurskih rokopisnih pridig iz 1. polovice 20. stoletja. *Slavia Centralis* XIII/2, 50–63.

Horvat, Nina, 2021: O odkrivanju avtorstva črensovskih in martjanskih rokopisnih pridig. *Stopinje* 2021, letnik 50. 89–92.

- Horvat, Nina, 2022: Pomen Jožefa Horvata za Prekmurje. *Stopinje 2022*, letnik 51. 99–102.
- Horváth, Sándor, 2002: *Narda*. Budapest: Száz magyar falu könyvesháza/Knjižnica Sto Ugarskih Sel.
- Hrvatska enciklopedija: spletna izdaja. Gradišćanski Hrvati*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Hrvatski jezični portal*. Dostop 13. 2. 2021 na <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=main>.
- Jesenšek, Marko, 2013: *Poglavja iz zgodovine prekmurskega knjižnega jezika*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta. (Zora, 90).
- Kinda-Berlaković, Zorka, 2011: Razvojni put književnog jezika Gradišćanskih Hrvata do regionalnog hrvatskog standardnog jezika. *Croatica et Slavica Iadertina* 7/2. 377–387.
- Klinčić, Ivana, 2011: Opis tvorbe komparativa u gramatikama hrvatskoga kajkavskog književnog jezika. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 37/2. 423–442.
- Klinčić, Ivana, 2015: Utjecaj kajkavske jezične tradicije na jezik Vjekoslava Babukića. *Radovi Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Požegi* 4. 59–70. Tudi na spletu.
- Koletnik, Mihaela, 2008: Narečna podoba Prekmurja. *Panonsko lončarsko in kmetijsko izrazje ter druge dialektološke razprave*. (Zora, 60). 9–16.
- Kuzmič, Franc: *Vezi med Gradišćanskim in Prekmurjem*. Na spletu.
- L.Greenberg, Marc, 2002: *Zgodovinsko glasoslovje slovenskega jezika*. Maribor: Aristej.
- Lisac, Josip, 2009: Južnočakavski dijalekt i njegov leksik. *Croatica et Slavica Iadertina*. 79–85.
- Lisac, Josip, 2009a: *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Golden marketing, Tehnička knjiga, Zagreb.
- Lončarević, Juraj, 1983: Gradišćanski Hrvati u zapadnoj Mađarskoj. *Crkva u svijetu*. 377–381.
- Lončarić, Mijo, 2012: Uz novije istraživanje govora »Štoja«. *Virtualni Časopis ZIGH*. 1–11.
- Međimorski tolnačnik*. Dostopno na <https://sites.google.com/site/međimorskitolnacnik/home>.
- Meršić, Martin, ml., 1972: *Znameniti i zaslužni Gradišćanski Hrvati*. Čakavski sabor.
- Neweklowsky, Gerhard, 1978: *Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes un der angrenzenden Gebiete*. Wien: ÖAW.
- Neweklowsky, Gerhard, 1982: O kajkavskim osobinama u nekajkavskim govorima Gradišća. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, 257–264.
- Neweklowsky, Gerhard, 1985: O štokavskim elementima u iseljeničkim hrvatskim govorima u Gradišću. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 7, 181–190.
- Neweklowsky, Gerhard, 2008: *Gradišćansko-hrvatski jezik kao sistem. Referat prilikom 25. obljetnice »Nimško-gradišćanskohrvatsko-hrvatskoga rječnika«*.
- Neweklowsky, Gerhard, 2008a: O štokavskim osobinama u hrvatskim govorima Bandola i Nove Gore u južnom Gradišću. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 14, 49–57.

- Neweklowsky, Gerhard, 2019: Poskus širjenja protestantizma med gradiščanskimi Hrvati: pesmarici iz leta 1609 in 1611. *Slavia Centralis* 12/1, 232–238.
- Novak, Vilko, 1972: Kajkavske prvine v prekmurski knjigi 18. stoletja. *Slavistična revija* 1/20, 95–103.
- Novak, Vilko, 1978: O grafiki prve prekmurske knjige. *Linguistica* 18/1, 31–45.
- Novak, Vilko, 2014: *Slovar stare knjižne prekmurščine* (elektronski vir). Ljubljana: Založba ZRC, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- Orožen, Martina, 1991: Fran Miklošič – raziskovalec slovanske obredne terminologije. *Miklošičev zbornik*. Ur. Viktor Vrbnjak. Maribor: Kulturni forum.
- Orožen, Martina, 2003: Pridige v knjižni prekmurščini. *Studia Slavica Savariensia* 1–2, 382–391.
- Orožen, Martina, 2010: *Kulturološki pogled na razvoj slovenskega knjižnega jezika*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru. (Zora, 74).
- Pleteršnik, Maks, 2014: *Slovensko-nemški slovar* (elektronski vir). Ljubljana: Založba ZRC, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- Prekmursko-slovenski slovar*. Dostopno na <http://www.pomurski-muzej.si/izobrazevanje/gradiva-pomurja/slovar>.
- Ramovš, Fran, 1935: *Historična gramatika slovenskega jezika. VII. Dialekti*. Ljubljana: Učiteljska tiskarna.
- Ramovš, Fran, 1952: *Morfologija slovenskega jezika*. Ljubljana: DZS.
- Slavič, Matija, 5. 12. 1924: Prekmurje. *Amerikanski Szlovenecov glász*, let. 4, št. 49.
- Slovar prleških besed*. Portal Prekija-on.net. Dostopno na <https://www.prekija-on.net/slovar-prleških-besed.html>.
- Snoj, Marko, 2015: *Slovenski etimološki slovar* (elektronski vir). Ljubljana: Založba ZRC, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- Šekli, Matej, 2013: Zemljepisnojezikoslovna členitev kajkavščine ter slovensko-kajkavska jezikovna meja. *Slovenski jezik – Slovene linguistic studies* 9, 3–53.
- Šojat, Antun, 1980: O jeziku i rječniku gradiščanskih Hrvata. *Rasprave* 6/7, 305–317.
- Šojat, Olga, 1970: O dvjema kajkavskim revolucionarnim pjesmama s kraja osamnaestog stoljeća. *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu* 1/1, 211–236.
- Zelko, Ivan, (Hozian, Gizella), 1972: *Sad ljubezni do Boga in domovine*. Murska Sobota: samozaložba.
- Zelko, Ivan, 1996: Fare Slovenske krajine: Črensovci. *Zgodovina Prekmurja* (ur. Vilko Novak). Murska Sobota: Pomurska založba. 293–294.

Croatisms in the Language of the Preacher Jožef Horvat

The article deals with the language of sixteen sermons from 1905, written in the Parish of Črenšovci by Jožef Horvat, a Burgenland Croat from Velika Narda who was the chaplain there at the time (1905–1912). These are his first sermons, which he wrote (or attempted to write) in the Prekmurje (literary) language, and they largely show elements of his mother tongue, i.e., Burgenland Croatian, which is based on Chakavian, but also has Shtokavian and Kajkavian features. The language is analysed at the phonetic, morphological and verbal level, focusing on elements that are not common to the Prekmurje and Croatian language areas.

Key words: Burgenland Croatian language, Burgenland Croats, Shtokavian, Chakavian, Kajkavian, Prekmurje language, preacher Jožef Horvat, Črenšovci, linguistic analysis, Croatisms